

MARTA KOLENDOWSKA-MATEJCZUK
KAROLINA SZWARC

WYKORZYSTANIE DNA W POSZUKIWANIACH OSÓB ZAGINIONYCH W ŚWIETLE NOWELIZACJI USTAWY O POLICJI¹

I. Wprowadzenie

Każdego roku w Polsce ginie kilkanaście tysięcy osób. Według statystyk Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, z roku na rok liczba osób zaginionych jest coraz większa: w 2010 r. zaginęło 14 385 osób; w 2011 r. – 15 559 osób, w 2012 r. – 17 969 osób, w 2013 r. – 19 617 osób². Przyczyny zaginięć są różne i zależne od wieku³. Większość spośród zaginionych osób zostaje odnaleziona. Niemniej jednak, niepokoić powinna zauważalna tendencja wzrostowa zaginięć osób w Polsce. W tym też względzie zaznaczyć wypada, iż to na Policji spoczywają obowiązki wynikające z poszukiwań osób zaginionych. W poszukiwaniach osób zaginionych istotną rolę spełnia również Fundacja ITAKA – Centrum Poszukiwania Ludzi Zaginionych, w szczególności w zapewnieniu pomocy rodzinom zaginionych osób⁴.

W ostatnich latach powzięto kilka istotnych działań, mających uskutecznić procedurę poszukiwania osób zaginionych. W tym kontekście wskazać należy na utworzenie i funkcjonowanie: Centrum Poszukiwania Osób Zaginionych przy Komendzie Głównej Policji, systemu Child Alert, telefonu interwencyjnego w sprawie zaginionych dzieci (finansowanego od 2010 r. przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, a obsługiwanego przez Fundację ITAKA 24 godziny na dobę 7 dni w tygodniu). Zaakcentować ponadto wypada, iż podniesienie efektywności pracy Policji w zakresie poszukiwań osób zaginionych zostało uznane

¹ Nowelizacji dokonanej na mocy ustawy z dnia 26 czerwca 2014 r. o zmianie ustawy o Policji oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r., poz. 1199), która weszła w życie z dniem 9 października 2014 r.

² <https://msw.gov.pl/pl/aktualnosci/12626,W-MSW-o-poszukiwaniu-osob-zaginionych.html>.

³ Zob. <http://www.zaginieni.pl/dlaczego-ludzie-gina-bez-wiesci>.

⁴ Warto zauważyć, iż Fundacja ITAKA prowadzi ogólnodostępną bazę danych osób zaginionych i osób NN, zob. www.zaginieni.pl.

za priorytet Policji na lata 2013–2015⁵. Wobec powyższego, nie bez znaczenia pozostają zmiany przepisów ustawy z dnia 6 lipca 1990 r. o Policji⁶ wprowadzone na mocy ustawy z dnia 26 czerwca 2014 r. o zmianie ustawy o Policji oraz niektórych innych ustaw⁷, które rozszerzają kompetencje Policji w w/w obszarze.

W pierwszej kolejności wskazać należy, iż szybkie i skuteczne postępowanie w zakresie poszukiwania osoby zaginionej, jak również w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia niezidentyfikowanych zwłok oraz szczątków ludzkich jest przejawem nie tylko należytego wypełniania przez uprawnione organy swoich zadań, ale co równie istotne gwarantuje, w szczególności rodzinom osób zaginionych, prawo do poszanowania godności, poprzez zapobieżenie dodatkowym i niepotrzebnym cierpieniom w traumatycznej sytuacji, w jakiej się te osoby znalazły.

Postępowanie takie musi być obwarowane gwarancjami, które zapewnią będą ochronę godności, zdrowia, życia, prywatności oraz autonomii informacyjnej i decyzyjnej jednostki.

Wśród różnych dostępnych i przewidzianych prawem metod⁸, bezspornie najskuteczniejszym narzędziem identyfikacji zwłok i szczątków ludzkich o nieustalonej tożsamości są badania DNA⁹, zwłaszcza jeśli od ustania funkcji życiowych upłynął znaczny czas. Jak zauważyli A. Filewicz i I. Sołtyszewski: „Metoda genetycznej identyfikacji człowieka wykorzystywana na potrzeby organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości stanowi największe osiągnięcie nauk sądowych od czasu opracowania pod koniec XIX w. podstaw daktylo-

⁵ Zob. Priorytety i zadania priorytetowe Komendanta Głównego Policji na lata 2013–2015 [w:] <http://bip.kgp.policja.gov.pl/kgp/priorytety-kgp-i-ich-e/15361.Priorytety-Komendanta-Glownego-Policji-na-lata-2013-2015.html>.

⁶ Dz.U. z 2011 r., Nr 287, poz. 1687 ze zm.

⁷ Dz.U. z 2014 r., poz. 1199.

⁸ Do których należy: porównanie kodu genetycznego DNA, porównanie odbitek linii papilarnych, badanie uzębienia i innych danych odontologicznych, badanie radiologiczne, badania antroposkopijne, porównanie cech rysopisowych i znaków szczególnych, w tym blizn i tatuaży, porównanie danych medycznych o przebytych zabiegach leczniczych oraz chirurgicznych, identyfikacja rzeczy osobistych, identyfikacja na podstawie dokumentów ujawnionych przy NN zwłokach lub szczątkach NN zwłok, rozpoznanie przez świadków, członków rodziny lub znajomych – por. § 33 Zarządzenia nr 124 Komendanta Głównego Policji z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanymi zwłok oraz szczątków ludzkich (Dz. Urz. KGP 2012, poz. 29).

⁹ Jak wskazał B. Hołyst: „Każdy organizm biologiczny posiada indywidualny, charakterystyczny dla siebie kod genetyczny, tzw. **genom**. Kod ten tworzą jądra 46 chromosomów zbudowane z DNA, czyli kwasu dezoksyrybonukleinowego. DNA jest strukturą chemiczną składającą się z cząsteczek związków organicznych i jest nosicielem informacji genetycznej u wszystkich organizmów żywych. Obraz sekwencji w łańcuchu DNA jest indywidualny dla każdego człowieka, podobnie jak obraz linii papilarnych (...) Prawdopodobieństwo, iż dwie osoby mogą mieć przypadkowo ten sam kod genetyczny, szacuje się – według A. Jeffreya – na około 1:30 mld (...)”, zob. B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Warszawa 2007, s. 599–600, zob. również: E. Gruza, *Genetyka-zaginionym*, [w:] V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, *Kryminalistyka dla prawa. Prawo dla kryminalistyki*, Toruń 2010, s. 111.

skopii”¹⁰. Często też metoda genetycznej identyfikacji pozostaje jedyną możliwością umożliwiającą identyfikację nieznanymi osob, zwłok lub szczątków ludzkich¹¹.

II. Obowiązujący stan prawny i zmiany prawa w zakresie bazy DNA

Problematykę pobierania, gromadzenia i przetwarzania wyników analizy DNA regulują następujące akty prawne:

- ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r., nr 89, poz. 555 z późn. zm.; dalej: K.p.k.),
- ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2011 r., nr 287, poz. 1687 z późn. zm.; dalej: ustawa o Policji),
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 lipca 2005 r. w sprawie sposobu postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów (Dz.U. z 2005 r., nr 141, poz. 1186),
- rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2005 r. w sprawie poddawania badaniom lub wykonywania czynności z udziałem oskarżonego oraz osoby podejrzanej (Dz.U. z 2005 r., nr 33, poz. 299 z późn. zm.),
- zarządzenie nr 124 Komendanta Głównego Policji z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanymi zwłok oraz szczątków ludzkich (Dz. Urz. KGP 2012 r., poz. 29 z późn. zm.),
- zarządzenie nr 1565 Komendanta Głównego Policji z dnia 29 grudnia 2005 r. w sprawie wykonywania przez policjantów zadań związanych z prowadzeniem bazy danych zawierającej informacje o wynikach analizy kwasu dezoksyrybonukleinowego (Dz. Urz. KGP 2006 r., nr 1, poz. 2 z późn. zm.).

Co istotne, zalecenie utworzenia krajowych baz danych DNA zostały wyartykułowane na arenie międzynarodowej, w tym w Rekomendacji nr R (92) 1 Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie analizy kwasu dezoksyrybonukleinowego (DNA) w postępowaniu karnym, która została przyjęta w dniu 10 lutego 1992 r. na 470. posiedzeniu Zastępców Ministrów. Rekomendacja ta odnosi się do pobierania próbek i przeprowadzania analizy DNA dla celów identyfikacji podejrzanego lub innej osoby w ramach prowadzonego postępowania karnego (por. pkt 2 w/w Rekomendacji). Zauważyć ponadto należy, iż w ramach współpracy w zakresie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych, uchwałą Rady

¹⁰ A. Filewicz, I. Sołtyszewski, *Bazy danych DNA w Europie – rozwiązania legislacyjne*, [w:] Problemy kryminalistyki nr 241/03, s. 5.

¹¹ Por. I. Sołtyszewski, B. Młodziejowski, R. Płoński, W. Pepiński, J. Janica, *Kryminalistyczne i sądowo-lekarskie metody identyfikacji zwłok i szczątków ludzkich*, [w:] Problemy kryminalistyki nr 239/03, s. 9.

Unii Europejskiej z dnia 9 czerwca 1997 r. (97C 193/02)¹² zaproszono państwa członkowskie Unii Europejskiej do utworzenia krajowych baz danych DNA w celu stworzenia możliwości wymiany wyników analizy DNA pomiędzy państwami członkowskimi, zastrzegając jednocześnie o możliwości analizy materiału genetycznego wyłącznie z niekodującej części DNA (tzn. niezawierającej informacji o cechach dziedzicznych, np. chorobach).

W tym miejscu wspomnieć należy, iż już w 1989 r. w Wydziale Biologii Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Komendy Głównej Policji podjęto prace nad możliwością analizy DNA do identyfikacji próbek zabezpieczanych w trakcie oględzin¹³.

Niemniej jednak, dopiero na mocy ustawy z dnia z dnia 17 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy o Policji oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego¹⁴ uregulowano w polskim porządku prawnym zasady przeprowadzania badań genetycznych w postępowaniu karnym i pobierania w tym celu próbek materiału genetycznego oraz utworzenie i funkcjonowanie bazy DNA.

Zgodnie z wolą ustawodawcy, bazę danych DNA utworzono w ramach struktur policyjnych, zaś głównym administratorem gromadzonych i przetwarzanych danych osobowych został Komendant Główny Policji. Jak podkreślono w uzasadnieniu do projektu w/w ustawy: „Powierzenie funkcji administratora bazy danych Komendantowi Głównemu Policji jest rozwiązaniem optymalnym, biorąc pod uwagę dotychczasowy stan prac nad organizowaniem w Policji bazy śladów genetycznych «Genom» oraz ustawowy zakres zadań Policji”¹⁵.

Z punktu widzenia omawianej w niniejszym opracowaniu problematyki, na szczególną uwagę zasługuje fakt, że od momentu ustanowienia przepisów regulujących możliwość funkcjonowania bazy danych DNA, aż do dnia 9 października 2014 r., istotnym mankamentem bazy DNA w Polsce był brak możliwości rejestracji profili osób zaginionych oraz profili osób spokrewnionych z zaginionymi.

Lukę prawną w tym zakresie wypełniły dopiero ostatnie zmiany prawa, które weszły w życie z dniem 9 października 2014 r., w zakresie poszerzenia bazy DNA o profile osób zaginionych¹⁶. Zmiana prawa w tym zakresie ma fundamentalne znaczenie w procedurze poszukiwania osób zaginionych, zwłaszcza, jeśli zważyć, że jak wynika z danych udostępnionych Rzecznikowi Praw Obywatelskich przez

¹² Por. uchwała Rady Unii Europejskiej nr 97/C 193/02 z dnia 9 czerwca 1997 r. oraz nr 2001/C 187/01 z dnia 25 czerwca 2001 r.

¹³ Por. A. Filewicz, I. Sołtyszewski, *Bazy danych DNA...*, *op. cit.*, s. 5.

¹⁴ Dz.U. z dnia 17 stycznia 2005 r.

¹⁵ Tak: uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 17 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy o Policji oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. z 2005 r., Nr 10, poz. 70.

¹⁶ Por. art. 21a ust. 2 pkt 1 lit. f ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2011 r., Nr 287, poz. 1687 ze zm.), zgodnie z którym w zbiorze danych DNA gromadzi się i przetwarza informacje DNA osób zaginionych. Dodanie lit. f do cyt. przepisu nastąpiło na mocy ustawy z dnia 26 czerwca 2014 r. o zmianie ustawy o Policji oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r., poz. 1199), która weszła w życie z dniem 9 października 2014 r.

Komendę Główną Policji pismem z dnia 10 czerwca 2014 r.¹⁷ niezidentyfikowanych zwłok w Polsce (ujawnionych od 1972 r.) pozostaje 3551.

W tym kontekście docenić również należy zmianę art. 15 ust. 1 pkt 3 a lit. c i pkt 3 b – w zakresie przyznania Policjantom wykonującym czynności w celu poszukiwania osób zaginionych¹⁸ uprawnień w zakresie pobierania od osób odcisków linii papilarnych lub wymazu ze śluzówki policzków za ich zgodą – w celu identyfikacji osób zaginionych lub zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości i pobierania odcisków linii papilarnych lub materiału biologicznego ze zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości.¹⁹ W myśl art. 20 ust. 2a pkt. 6 ustawy o Policji, Policja może pobierać, uzyskiwać, gromadzić, przetwarzać i wykorzystywać w celu realizacji zadań ustawowych informacje, w tym dane osobowe, także o osobach zaginionych (również bez ich wiedzy i zgody)²⁰.

W tym stanie rzeczy, po w/w nowelizacji, w zbiorze danych DNA²¹ gromadzi się i przetwarza informacje o wynikach analizy kwasu deoksyrybonukleinowego (DNA)²²: a) osób wymienionych w art. 74 i art. 192 a K.p.k. (tj. oskarżonych i osób podejrzanych); b) osób o nieustalonej tożsamości oraz osób usiłujących ukryć swoją tożsamość; c) zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości; d) śladów nieznanymi sprawców przestępstw; e) osób stwarzających zagrożenie, o których mowa w ustawie z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób²³; f) osób zaginionych; g) osób, o których mowa w art. 15 ust. 1 pkt 3 a lit. c ustawy o Policji (tj. osób, od których pobierane są odciski linii papilarnych lub wymaz ze śluzówki policzków za ich zgodą – w celu identyfikacji osób zaginionych lub zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości i pobierania odcisków linii papilarnych lub materiału biologicznego ze zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości²⁴); h) nieletnich dopuszczających się czynów

¹⁷ KR-WPIO-957/14.

¹⁸ Por. art. 14 ust. 1 ustawy o Policji.

¹⁹ Nowelizacja art. 15 ust. 1 pkt 3 a lit. c i pkt 3 b nastąpiła na mocy ustawy z dnia 26 czerwca 2014 r. o zmianie ustawy o Policji oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r., poz. 1199), która weszła w życie z dniem 9 października 2014 r.

²⁰ Zgodnie z art. 20 ust. 2b ustawy o Policji, Policja może gromadzić informacje, które mogą obejmować: dane osobowe, o których mowa w art. 27 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych, z tym że dane dotyczące kodu genetycznego obejmują informacje wyłącznie o niekodującej części DNA; odciski linii papilarnych; zdjęcia, szkice i opisy wizerunku; cechy i znaki szczególne, pseudonimy; a także informacje o: miejscu zamieszkania lub pobytu, wykształceniu, zawodzie, miejscu i stanowisku pracy oraz sytuacji materialnej i stanie majątku, dokumentach i przedmiotach, którymi sprawca się posługuje, sposobie działania sprawcy, jego środowisku i kontaktach i sposobie zachowania się sprawcy wobec osób pokrzywdzonych.

²¹ Zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 10 ustawy o Policji, do zadań Policji należy prowadzenie zbiorów danych zawierających informacje gromadzone przez uprawnione organy o odciskach linii papilarnych osób, niezidentyfikowanych śladach linii papilarnych z miejsc przestępstw oraz o wynikach analizy kwasu deoksyrybonukleinowego (DNA).

²² Por. art. 21 a ust. 2 pkt 1 ustawy o Policji.

²³ Dz.U. z 2014 r., poz. 24.

²⁴ Czyli w praktyce rodzin osób zaginionych, najlepiej w linii prostej.

zabronionych przez ustawę jako przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego. Przy czym dane dotyczące w/w osób wskazanych w pkt a oraz e–h, obejmują: a) imiona, nazwiska lub pseudonimy; b) imiona i nazwiska rodowe rodziców tych osób; c) datę i miejsce urodzenia; d) oznaczenie i cechy identyfikacyjne dokumentu tożsamości; e) adres zamieszkania; f) numer ewidencyjny PESEL; g) obywatelstwo i płeć²⁵.

Wydaje się zatem, że poszerzenie zbioru danych, które będą gromadzone i przetwarzane w zbiorze danych DNA, o dodatkowe kategorie osób tj. o osoby zaginione oraz dane osób, od których pobierano wymaz ze śluzówki policzków w celu identyfikacji osób zaginionych lub zwłok o nieustalonej tożsamości, jak zakładali projektodawcy w/w zmian, „umożliwi szybsze dokonywanie sprawdzeń oraz ułatwi sprawniejszą weryfikację danych zawartych w tym zbiorze”²⁶, nie tylko na terenie naszego kraju, ale również i w całej Europie.

Ponadto wskazać należy, iż: w ramach zbioru danych DNA gromadzi się próbki pobrane od osoby albo ze zwłok ludzkich, w celu przeprowadzenia analizy kwasu deoksyrybonukleinowego (DNA), w postaci wymazów ze śluzówki policzków, krwi, cebulek włosów lub wydzielin, a w odniesieniu do zwłok ludzkich materiał biologiczny w postaci próbek z tkanek²⁷.

Zgodnie z art. 21 b ustawy o Policji, informacje o wynikach analizy DNA, wprowadza się do zbioru danych DNA na podstawie zarządzenia organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze lub sądu – w przypadku analizy DNA przeprowadzonej w związku z postępowaniem karnym, postępowaniem w sprawach nieletnich lub postępowaniem określonym w ustawie z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób, jak również na podstawie zarządzenia właściwego miejscowo organu Policji – w przypadku osób o nieustalonej tożsamości, osób usiłujących ukryć swoją tożsamość, zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości, osób zaginionych oraz osób, o których mowa w art. 15 ust. 1 pkt 3a lit. c.

²⁵ Co istotne, w myśl art. 20 ust. 2aa ustawy o Policji, Policja, w celu realizacji zadań ustawowych, może pobierać, uzyskiwać, gromadzić, przetwarzać, sprawdzać i wykorzystywać informacje, w tym dane osobowe, uzyskane lub przetwarzane przez organy innych państw oraz przez Międzynarodową Organizację Policji Kryminalnych – INTERPOL, a także może przekazywać informacje, w tym dane osobowe, służące zapobieganiu lub zwalczaniu przestępczości organom innych państw lub Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnych – INTERPOL, o których mowa w ust. 2aa, na zasadach i w trybie określonych w ustawie z dnia 16 września 2011 r. o wymianie informacji z organami ścigania państw członkowskich Unii Europejskiej (Dz.U. Nr 230, poz. 1371), w prawie Unii Europejskiej i w postanowieniach umów międzynarodowych (art. 20 ust. 2ab). Zgodnie z nowym art. 21c ustawy o Policji informacji zgromadzonych w zbiorze danych DNA udziela się bezpłatnie organom prowadzącym postępowanie karne, postępowanie w sprawach nieletnich lub prowadzącym czynności wykrywcze lub identyfikacyjne.

²⁶ Projekt uzasadnienia ustawy z dnia 26 czerwca 2014 r. o zmianie ustawy o Policji oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r., poz. 1199).

²⁷ Art. 21 a ust. 3 ustawy o Policji.

Co istotne, próbki biologiczne i informacje dotyczące wyników analizy DNA są przechowywane w zbiorze danych DNA przez okres do 20 lat i wykorzystywane w celu zwalczania przestępstw lub identyfikacji osób (por. art. 21 d ust. 1), z kolei zaś próbki biologiczne i informacje dotyczące wyników analizy DNA podejrzanych, oskarżonych lub skazanych w związku z popełnieniem zbrodni lub występków określonych w rozdziałach XVI–XX, XXV i XXXV Kodeksu karnego, osób określonych w art. 94 § 1 Kodeksu karnego, a także osób stwarzających zagrożenie, o których mowa w ustawie z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób, mogą być przechowywane w zbiorze danych DNA przez okres do 35 lat (por. art. 21 d ust. 2). W myśl art. 21 d ust. 4 ustawy o Policji, Komendant Główny Policji dokonuje weryfikacji próbek biologicznych i informacji dotyczących analizy DNA osób zaginionych, ich rodzin i zwłok NN, nie rzadziej niż co 10 lat od ich wprowadzenia do zbioru pod kątem celowości ich dalszego przetwarzania lub wykorzystywania.

Usunięcia informacji zawierającej analizę DNA ze zbioru danych DNA oraz zniszczenia próbek biologicznych dokonuje komisja powołana przez Komendanta Głównego Policji, sporządzając z tych czynności protokół (por. art. 21 e ust. 1 ustawy o Policji). W stosunku do osób zaginionych usunięcia informacji dokonuje się niezwłocznie po ich odnalezieniu (por. art. 21 e ust. 1 pkt 6), a w stosunku do ich rodzin, niezwłocznie po odnalezieniu osób zaginionych lub po złożeniu przez te osoby wniosku o usunięcie informacji (por. art. 21 e ust. 1 pkt 7). Zgodnie z art. 21 e ust. 2 usunięcia informacji, dot. zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości, osób zaginionych i ich rodzin, ze zbioru danych DNA, dokonuje się również w przypadku, gdy w wyniku weryfikacji stwierdzono niecelowość dalszego przetwarzania lub wykorzystywania tych informacji przez Policję.

Pozytywnie należy ocenić również zmianę art. 145 j ust. 2 ustawy o Policji w zakresie umożliwienia punktowi kontaktowemu automatycznych przeszukań, danych referencyjnych obejmujących wyłącznie profile DNA ustalone na podstawie niekodującej części DNA oraz indywidualne oznaczenia identyfikacyjne ze zautomatyzowanego systemu gromadzenia i przetwarzania profili DNA, działającego w ramach zbioru danych DNA, o którym mowa w art. 21 a ustawy o Policji, gromadzone w celach wykrywania sprawców przestępstw, ich ścigania, zapobiegania przestępczości lub jej zwalczania, z wyłączeniem danych, co do których uprawnione podmioty zastrzegły, że nie podlegają wymianie międzynarodowej, jak również możliwość dokonywania automatyzowanych, okresowych przeszukań baz danych udostępnianych przez punkty kontaktowe do spraw wymiany danych o profilach DNA innych państw członkowskich Unii Europejskiej (art. 145 j ust. 2 pkt 2a ustawy o Policji). W tym miejscu przychylić należy się do oczekiwań ustawodawcy, iż powyższa zmiana przepisów zapewni efektywną wymianę

informacji pomiędzy państwami członkowskimi Unii Europejskiej o przypadkach trafień w bazach danych tychże państw²⁸.

W kontekście problematyki poruszanej w niniejszym opracowaniu, nie sposób nie wspomnieć, że od 1 lutego 2015 r. Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji wraz z Fundacją ITAKA – Centrum Poszukiwania Ludzi Zaginionych uruchamiają projekt „GeNN”. Celem programu jest umożliwienie identyfikacji genetycznej zwłok, pochodzących ze spraw archiwalnych. W wielu bowiem przypadkach – pomimo braku obowiązku zabezpieczenia materiału biologicznego, w aktach sprawy znajdują się fragmenty zwłok czy rzeczy (np. odzieży), pozwalające na stworzenie profilu DNA, co umożliwi wszczęcie procedury identyfikacji NN zwłok. Jak wynika z informacji przekazanych z Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Policji, chodzi o 2285 spraw archiwalnych (zarejestrowanych w latach 1972–2003), w których najstarsze niezidentyfikowane zwłoki pochodzą z 1972 r.²⁹

W świetle powyższego skonstatować należy, że zalety bazy DNA – z perspektywy omawianej problematyki – są niezaprzeczalne, jednakże baza ta musi być po pierwsze obsługiwana przez odpowiednio wyszkolonych policjantów, a także z uwagi na okoliczność, że baza DNA zawiera dane szczególnie wrażliwe, winna być w należyty sposób zabezpieczana przez odpowiednie organy w Państwie.

W tym aspekcie wspomnieć w szczególności należy o:

- zapewnieniu ochrony danych osobowych osób mających profile w bazie DNA,
- gromadzeniu w bazie wyłącznie danych niezbędnych (pominięcie informacji np. o chorobach genetycznych, zakażeniach),
- zapewnieniu ograniczonego dostępu do danych zgromadzonych w bazie DNA (prokuratorzy, policjanci prowadzący postępowanie identyfikacyjne, wykwalifikowani pracownicy Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Policji),
- należytym szkoleniu osób odpowiedzialnych za gromadzenie oraz analizę danych zawartych w bazie DNA,
- zapewnieniu komfortowych i profesjonalnych warunków przy pobieraniu od osób materiału do bazy DNA,
- zapewnieniu właściwej edukacji w zakresie badań DNA.

²⁸ Por. uzasadnienie do projektu ustawy dnia 6 marca 2014 r. o zmianie ustawy o Policji oraz niektórych innych ustaw z projektami aktów wykonawczych, druk nr 2192.

²⁹ Dane zaprezentowane przez przedstawiciela CLK KGP podczas konferencji „Poszukiwanie osób zaginionych w Polsce i Europie”, zorganizowanej przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Fundację ITAKA w dn. 20 i 21 listopada 2014 r.

III. Bazy danych DNA a działania Rzecznika Praw Obywatelskich

Z uwagi na okoliczność, że, jak zostało to wykazane powyżej, gromadzenie w bazie DNA danych wrażliwych ma bezpośredni wpływ na prawa jednostki chronione w Konstytucji, problematyka ta była i jest w zainteresowaniu Rzecznika Praw Obywatelskich.

W tym kontekście wspomnieć należy o wystąpieniu Rzecznika do Komendy Głównej Policji z dnia 13 maja 2014 r.³⁰, w którym Rzecznik zwrócił się z prośbą o informację w sprawie praktyki stosowania art. 21 a ustawy o Policji w zakresie procedury wprowadzania do bazy danych wyników analizy DNA ujawnionych NN zwłok. Podkreślenia wymaga, że Rzecznik prosił o wyjaśnienie, czy użyte w art. 21 b ustawy o Policji sformułowanie „wprowadza do bazy danych” w praktyce oznacza, iż każde DNA ujawnionych i niezidentyfikowanych zwłok są wprowadzane i przechowywane w bazie danych, czy też praktyka jest taka, iż decyzja o przechowaniu w bazie danych DNA NN zwłok zależy od właściwego organu.

W odpowiedzi na to wystąpienie, Komenda Główna Policji (pismem z dnia 10 czerwca 2014 r.³¹), powołując się na przepisy Zarządzenia nr 1565 Komendanta Głównego Policji z dnia 29 grudnia 2005 roku (w sprawie wykonywania przez policjantów zadań związanych z prowadzeniem bazy danych zawierającej informacje o wynikach analizy kwasu dezoksyrybonukleinowego) oraz Zarządzenia nr 124 Komendanta Głównego Policji z dnia 4 czerwca 2012 roku (w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanego zwłok oraz szczątków ludzkich) wskazała, że w praktyce w pierwszej kolejności stosuje się metody identyfikacji wymienione w § 33 pkt 6, 8, 9, 10 Zarządzenia nr 124 tj. rozpoznanie przez świadków, członków rodziny lub znajomych/ identyfikacja na podstawie dokumentów ujawnionych przy NN zwłokach lub szczątkach NN zwłok/ identyfikacja na podstawie rzeczy osobistych/ porównanie cech rysopisowych i znaków szczególnych w tym blizn i tatuaży, a w sytuacji kiedy zastosowane metody nie przyczynią się do identyfikacji to należy zlecić oznaczenie kodu genetycznego materiału biologicznego pobranego na miejscu ujawnienia NN zwłok w ciągu 30 dni od daty ich ujawnienia. W przypadku gdy zachodzi podejrzenie, że ujawnione zwłoki mogą mieć związek z popełnionym przestępstwem prowadzone są dwa postępowania: prokuratorskie – procesowe oraz policyjne postępowanie identyfikacyjne. Obowiązek rejestracji profilu NN zwłok jest realizowany w ramach postępowania identyfikacyjnego.

W dalszej kolejności na uwagę również zasługuje, iż w dniu 5 czerwca 2014 r. w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich zorganizowane zostało seminarium eksperckie pt.: „Wpływ procesów analizy materiału genetycznego na prawa

³⁰ II.519.1348.2014.KSz.

³¹ KR-WPIO-957/14.

jednostki”. Seminarium dotyczyło zagadnień związanych z potrzebą stworzenia spójnych rozwiązań ustawowych regulujących kwestię badań genetycznych.

Pokłosiem również i tego seminarium było, między innymi, wystąpienie z dnia 25 czerwca 2014 r. skierowane przez Rzecznika Praw Obywatelskich do Prezesa Rady Ministrów³². W wystąpieniu tym Rzecznik wskazał na konieczność niezwłocznego podjęcia prac legislacyjnych nad podstawowymi przepisami regulującymi testy genetyczne, przy zastrzeżeniu konieczności rozwiązania pewnych kwestii w ustawach szczegółowych. RPO wskazywał na potrzebę zabezpieczenia materiału genetycznego oraz zapewnienia odpowiedniego poziomu jakości wykonywanych badań. Istotne jest stworzenie odpowiedniego modelu zgody pacjenta lub uczestnika badań. Zależnie od tego, w jakim celu przeprowadzone jest badanie (np. zdrowotnym, naukowym) konieczne jest rozważenie wprowadzenia różnych jej modeli. Nieodłącznym elementem wykonywania badań genetycznych musi być też prowadzenie specjalnego „poradnictwa genetycznego”, które pozwoli jednostce zdecydować o dalszym postępowaniu po otrzymaniu, czasem szokującego, wyniku testu genetycznego. RPO zwrócił się o rozważenie podjęcia niezwłocznych działań legislacyjnych o charakterze ponadresortowym zmierzających do stworzenia ustawowych ram prawnych we wskazanym wyżej zakresie, które będą mieć na celu ochronę praw obywatelskich.

Wystąpienie Rzecznika w tym przedmiocie przekazane zostało przez Kancelarię Premiera do Ministra Zdrowia, który w piśmie z dnia 25 lipca 2014 r.³³ podzielił opinię przedstawioną przez Rzecznika Praw Obywatelskich o konieczności szybkiego podjęcia prac nad uregulowaniami prawnymi w zakresie przeprowadzania testów genetycznych i wskazał, że szeroki zakres przedmiotowy problematyki związanej z przeprowadzaniem testów genetycznych wymaga podjęcia działań legislacyjnych w obrębie kilku ministerstw, które mieć będą na celu uregulowanie w sposób kompleksowy kwestii badań nad testami genetycznymi i zwrócił się do Kancelarii Premiera (pismem z dnia 25 lipca 2014 r.) o rozważenie zasadności powołania międzyresortowego zespołu, który bezpośrednio prowadziłby prace legislacyjne nad ustawą i jak wskazał, po uzyskaniu zgody Kancelarii Prezesa Rady Ministrów na powołanie ww. zespołu, Ministerstwo Zdrowia niezwłocznie przygotuje projekt stosownego zarządzenia.

Problematyka ta została ponowiona w wystąpieniu Rzecznika Praw Obywatelskich do Prezesa Rady Ministrów z dnia 22 września 2014 r.³⁴ Rzecznik wskazał, że brak kompleksowych rozwiązań; brak podjęcia prac nad ogólnymi przepisami o testach genetycznych, może skutkować naruszeniami wolności i praw obywatelskich.

³² I.5002.2.2014.KMŁ.

³³ MZ-NSN-072-43074-1/EO/14.

³⁴ VII.5002.1.2014.KMŁ.

Kancelaria Premiera ponownie przesłała to wystąpienie do Ministra Zdrowia³⁵ z prośbą o ponowne przeanalizowanie sprawy. Obecnie nie pozostaje zatem nic innego, jak oczekiwać na podjęcie działań legislacyjnych w tej sprawie.

IV. Podsumowanie

Wykorzystywanie analiz DNA jest niezwykle ważną i skuteczną metodą w procesie poszukiwań osób zaginionych. Z tego też powodu pozytywnie ocenić wypada nowelizację ustawy o Policji, która weszła w życie z dniem 9 października 2014 r. Do momentu wejścia w życie jej przepisów nie było bowiem prawnych podstaw rejestrowania w bazie DNA, DNA osób zaginionych czy też osób z nimi spokrewnionych.

Taki stan prawny znacznie utrudniał skuteczność Policji w identyfikacji zwłok i poszukiwaniu osób zaginionych. W obecnie obowiązującym stanie prawnym, można dokonać porównania DNA NN zwłok, jak również DNA osób, które wyrażą na to zgodę (osoby najbliższe zaginionego) i na tej podstawie stwierdzić, czy odnalezione niezidentyfikowane zwłoki to osoba zaginiona. Przedmiotowa nowelizacja niesie za sobą ważne konsekwencje, w szczególności, dla bliskich osób zaginionych, mogą bowiem oni dokonać uregulowania wielu spraw (jak np. zorganizować pogrzeb). Zauważyć wypada, iż wraz ze zbiorem danych DNA, są przechowywane próbki pobrane od osób lub zwłok, jak również podstawowe informacje dotyczące tychże osób. W tym kontekście wypada zauważyć, iż zbiór danych DNA prowadzony przez Policję zarejestrowany jest w Głównym Inspektoracie Ochrony Danych Osobowych³⁶. W związku z gromadzeniem i przetwarzaniem tego rodzaju danych (w tym danych wrażliwych), niezwykle istotne jest prawidłowe wyszkolenie osób, mających dostęp do tego zbioru danych.

Mając na względzie powyższe, zaznaczyć należy, iż w związku ze wskazaną wyżej nowelizacją ustawy o Policji, zmianie powinny ulec także zarządzenia wykonawcze (w tym: nr 124 Komendanta Głównego Policji z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanych zwłok oraz szczątków ludzkich oraz nr 1565 Komendanta Głównego Policji z dnia 29 grudnia 2005 r. w sprawie wykonywania przez policjantów zadań związanych z prowadzeniem bazy danych zawierającej informacje o wynikach analizy kwasu dezoksyrybonukleinowego), w związku z tym należy wyrazić nadzieję o możliwie szybkiej nowelizacji tychże aktów prawnych.

³⁵ Pismem z dnia 29 października 2014 r.

³⁶ Nazwa zbioru BAZA DANYCH DNA, nr zgłoszenia 000514/2007, nr księgi 071715, data zatwierdzenia wniosku 20 kwietnia 2007 r., zob. <https://egiodo.giodo.gov.pl/index.dhtml>.

WYKORZYSTANIE DNA W POSZUKIWANIACH OSÓB ZAGINIONYCH W ŚWIETLE NOWELIZACJI USTAWY O POLICJI

Streszczenie

Tematyka zaginięć osób w Polsce jest niezwykle aktualna, albowiem statystyka ukazuje, iż z roku na rok odnotowuje się coraz więcej zaginięć. W 2013 r. w Polsce zaginęło 19 617 osób. Wydaje się, że najskuteczniejszym narzędziem w poszukiwaniach osób zaginionych, zwłaszcza w identyfikacjach zwłok NN, jest możliwość wykorzystywania danych zgromadzonych w zbiorze danych DNA. Niestety w Polsce do października 2014 roku zbiór ten nie zawierał profili osób zaginionych i ich rodzin. Publikacja przedstawia zmiany, jakie weszły w życie z dniem 9 października 2014 roku i ich wpływ na proces poszukiwania osób zaginionych w Polsce.

Słowa kluczowe: *kwasy deoksyrybonukleinowe (DNA), Policja, osoby zaginione*

USE OF DNA TO SEARCH FOR MISSING PEOPLE IN THE LIGHT OF THE ACT ON THE POLICE

Summary

The problem of the missing in Poland is an up-to-date issue because, according to the statistics, the number of people who go missing is growing every year. 19,617 persons went missing in Poland in 2013. It seems that the best tool to search for the missing, especially to identify dead N.N., is a possibility of using data collected in a DNA database. Unfortunately, until October 2014, the database in Poland did not contain missing people's and their families' profiles. The article presents changes introduced on 9 October 2014 and their influence on the process of searching for the missing in Poland.

Key words: *deoxyribonucleic acid (DNA), Police, missing people*

LA MISE À PROFIT DE L'ADN DANS LES RECHERCHES DES PERSONNES DISPARUES D'APRÈS LA NOVELISATION DU DROIT SUR LA POLICE

Résumé

La problématique des personnes disparues en Pologne est toujours actuelle parce que les statistiques démontrent l'augmentation des disparitions chaque année. En 2013 ont disparu 19617 personnes en Pologne. Il paraît que le moyen le plus efficace pour trouver une personne disparue ou identifier la personne inconnue reste toujours la possibilité de profiter des données accueillies dans le recueil des données de ADN. Pourtant, en Pologne jusqu'en octobre 2014 ce recueil ne comprenait pas de profils des personnes disparues ni leurs familles. Notre publication montre les changements qui sont entrés en vigueur le 9 octobre 2014 et leur influence sur le procès de la recherche des personnes disparues en Pologne.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДНК ПРИ ПОИСКЕ ПРОПАВШИХ БЕЗ ВЕСТИ ЛИЦ В СВЕТЕ НОВЕЛЛИЗАЦИИ ЗАКОНА О ПОЛИЦИИ

Резюме

Проблематика, касающаяся исчезновения людей в Польше, является крайне своевременной, так как, согласно статистическим данным, из года в год фиксируется всё больше случаев пропажи людей без вести. В Польше в 2013 году пропали без вести 19 617 человек. Представляется, что наиболее эффективным инструментом при поиске пропавших без вести людей, особенно в случаях идентификации неопознанных трупов, является возможность использования данных, сосредоточенных в базе данных ДНК. К сожалению, в Польше до 24 октября 2014 года упомянутая база данных не располагала информацией, касающейся исчезнувших людей или их родственников. В статье представлены изменения, вступившие в силу 9 октября 2014 года, и их влияние на процесс поиска людей, пропавших без вести в Польше.